

**ПРИЧИНИ ТА ВИНУВАТЦІ РОЗВ'ЯЗАННЯ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
У ВИСВІТЛЕННІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИКІВ**

У статті автори аналізують публікації сучасних дослідників про початок Другої Світової війни. Спираючись на документальні дані та науково-історичну літературу, сучасні науковці намагаються з'ясувати історичну правду про те, хто є винуватцем розв'язання війни — Німеччина чи Радянський Союз. Але різниця в ідеологічних поглядах не дає їм можливості прийти до єдиної думки в цьому питанні.

В статье авторы анализируют публикации современных исследователей о начале Второй Мировой войны. Опираясь на документальные данные и научно-исследовательскую литературу, современные ученые пытаются выяснить историческую правду о том, кто виноват в развязывании войны — Германия или Советский союз. Но различия в идеологических взглядах не дают им возможности прийти к единому мнению в этом вопросе.

In this article, the authors analyze the publications of the modern researchers about the beginning of the Second World War. Leaning on the documentary data and the scientific-historical literature, the modern scientists try to find out the historical truth about the one who is guilty in breaking out of war — Germany or Soviet Union. But the distinctions in ideological sights do not give them opportunities to reach uniform opinion in this question.

Ключові слова: Друга Світова війна, пакт Молотова-Ріббентропа, Мюнхенська угода, превентивна війна, Німеччина, СРСР.

Минуло шістьдесят п'ять років після завершення Великої Вітчизняної війни, однієї з найжорстокіших і найкривавіших воєн в історії людства. Про цю трагічну подію в житті нашого народу написано багато історичної, художньої, публіцистичної та мемуарної літератури.

Однак останнім часом чимало новітніх праць з історії Другої Світової, зокрема Великої Вітчизняної, війни, претендуючи на правдивість та об'єктивність, висвітлюють її проблеми, як то кажуть, «із точністю до навпаки», тобто вже з іншим ідеологічним тлумаченням. На відміну від попередників, сучасні автори більш прямо

порушують питання: «Чому розпочалася війна?», «Чому були настільки важкими поразки першого періоду війни?» й, нарешті, «Хто планував першим розпочати війну: Гітлер чи Сталін?».

Майже п'ятдесят років радянська пропаганда змальовувала Німеччину як агресивну, хижацьку та ефективну у воєнному плані державу, віроломність якої зумовила тимчасову перемогу над Радянським Союзом у ході операції «Барбаросса». Одночасно радянська пропаганда, визнаючи деякі недоліки напередодні війни й у перший її період, наполягала на тому, що далекоглядна, прогресивна політика державного керівництва СРСР дала змогу в підсумку мобілізувати всю міць країни й добитися повної перемоги над ворогом.

Історична правда, яка довгі роки була недоступною для широкого загалу, сьогодні нарешті висвітлюється набагато об'єктивніше. Історики намагаються дати відповідь на питання, пов'язані з подіями 1939 р. Однак виникає інша загроза. Вона полягає в тому, що з'являються нові теорії щодо початку Другої Світової війни, у яких Радянський Союз звинувачується в безпосередньому її розв'язанні. Автори такого підходу категорично стверджують, що Радянський Союз нібито планував превентивний удар по Німеччині в перших числах липня 1941 р. Така позиція повністю виправдовує напад Гітлера на СРСР. Багато хто розглядає цю теорію як спосіб очищення людства від комуністичної ідеології, покладаючи всю провину на Сталіна. Однак слід пам'ятати: хоч би якою сенсаційною була ця теорія, для кожного дослідника головним питанням має бути: «Наскільки вона відповідає дійсності?».

Більшість тих істориків, хто підтримує теорію превентивної війни, намагаються довести, що в 1941 р. Червона Армія мала найкращі військово-технічні можливості й була готова до війни. Саме з таких позицій вони пояснюють усі політичні, дипломатичні та воєнні дії Сталіна напередодні війни.

Після Другої Світової питання, хто винен у тому, що розпочалася війна, не було таким спірним, як сьогодні. Нюрнберзький процес усю відповідальність за розв'язання війни поклав на Гітлера та його режим. Відповідальність Гітлера охоплювала численні воєнні дії, здійснені ним у 30-ті рр., всю війну з вересня 1939 р., включаючи вторгнення влітку 1941 р. німецьких військ на територію СРСР. Нюрнберзький процес розглядав послідовні агресивні дії Німеччини від нападу на Польщу та СРСР до оголошення війни Сполученим Штатам Америки як логічний наслідок агресивних дій Гітлера.

Проте в 90-ті рр. минулого століття такий погляд на події 30—40-х рр. було поставлено під сумнів. Започаткувала цей процес книга В. Суворова (Володимира Резуна) «Ледокол», видана 1988 р. в Англії, 1990 р. — у Франції, згодом — у Росії.

Поява «Ледокола», а невдовзі — його продовження «День М» у 1994 р. викликала жваву реакцію серед дослідників. В. Суворов у «Ледоколі» підкреслює, що Сталін, подібно до Гітлера, також прагнув світового панування. Але Сталін використав Гітлера як тарана — «ледокола», покликаного гарантувати радянську участь і кінцеву перемогу у війні, маючи єдину ціль: експорт та утвердження комунізму в усьому світі. Далі Суворов реанімує аргумент правих кіл та націоналістичних партій про те, що Сталін та його поплічники несуть пряму відповідальність за розв'язання війни. Навіть більше, стверджує Суворов, Сталін був готовий напасти на Німеччину влітку 1941 р. (навіть називає точну дату — 6 липня). Втім, виходячи з того, що війну виграє та країна, яка вступить у неї останньою, він люб'язно поступився Гітлеру ганебним правом бути зачинателем війни. А сам терпляче чекав моменту, «когда капиталисты перегрызутся между собой» [15, с. 11].

Полемізуючи з В. Суворовим, відомий американський дослідник, фахівець з дій Червоної Армії у Великій Вітчизняній війні, директор відділу вивчення радянських військових операцій у Військовому коледжі Армії США Девід М. Гланц зазначає, що в «Ледоколі» Резун документував свій погляд особистими спогадами та матеріалами, які відібрано з маси відкритих радянських джерел різного ступеню достовірності. Хоча Резун і стверджує, що мав доступ до секретних архівних матеріалів, він заздалегідь підриває можливі докази тих, хто міг у подальшому використовувати ті самі матеріали для спростування його тверджень, заявляючи, що «найкращою» інформацію в архівах з того часу, мабуть, ще більше засекретили чи знищили. Однак варто, щонайменше, замислитися над питанням: як офіцер його невисокого звання — капітан чи майор — взагалі міг отримати доступ до подібного матеріалу? Якщо ж він такий доступ мав, то як йому вдалося згадати дрібні деталі настільки обширної інформації після довгого періоду?

Девід М. Гланц, спростовуючи достовірність доказів Суворова, зазначає, що «численні збірники документів та досліджень, які стали доступними і які присвячені різним питанням війни (суцільно таємні

та цілком таємні), а також німецькі архівні документи та матеріали, які документально підтверджують важке становище Червоної Армії у 1941 р., вказують, що будь-які задумані Радами у 1941 р. наступальні операції межували б з повним божевіллям. Оприлюднені за останні декілька років численні радянські розсекречені доповіді, накази, плани вказують на те, що після розгрому Франції в червні 1940 р. Ради гарячково шукали способу захиститися від загрози німецького нападу, який вони вважали все більш неминучим та вкрай небезпечним. Це включало в себе оголошення на початку 1941 р. “передвоєнного” стану, яке спричинило приховану мобілізацію, що йшла, але була лише частково завершена до 22 червня 1941 р.» [3, с. 25—26].

В. Суворов вважає, що саме факт оголошення мобілізації в СРСР відіграв вирішальну роль у розв’язанні Другої Світової війни. Він стверджує, що «початок таємної мобілізації був фактично вступом у Другу Світову війну. Сталін це розумів та свідомо віддав наказ про початок таємної мобілізації 19 серпня 1939 р. Тому 19 серпня 1939 р. — це день, коли Сталін почав Другу Світову війну. Таємна мобілізація мала завершитися нападом на Німеччину та Румунію в липні 1941 р. Таємну мобілізацію було спрямовано на підготовку агресії, для оборони країни не робилося нічого. Гітлеру залишався один шанс — рятувати себе превентивним ударом. Гітлер випередив Сталіна на два тижні» [14, с. 306].

Позицію В. Суворова повністю поділяє також автор відомої роботи «Ленин. Красный Якобинец» Акім Арутюнов, який підкреслює, що «не Німеччина, а Радянський Союз, в особі його партійного та державного керівництва, своїми глобальними військово-політичними планами, викладеними у промові Сталіна на засіданні Політбюро 19 серпня 1939 р., тотальною мобілізацією всіх матеріально-технічних та людських ресурсів країни, розробками зі стратегічного розгортання військ Червоної Армії, конкретними військово-організаційними та ідеологічними заходами ускладнював радянсько-німецькі відносини, створював конфліктну ситуацію, котре неминуче мала перерости у відкриту збройну боротьбу двох великих держав» [1, с. 356—357].

У згаданій роботі А. Арутюнов зазначає, що керівники як СРСР, так і Німеччини ставили перед собою однакове завдання: Сталін хотів створити світову комуністичну республіку; Гітлер — німецьку світову імперію. Якщо Сталін намагався воєнним шляхом

розгромити збройні сили Німеччини й радянізувати її, а згодом і держави Європи, то Гітлер взагалі хотів ліквідувати Радянський Союз, який заважав йому стати світовим володарем. На підтвердження Арутюнов наводить висловлювання Гітлера на нараді керівного складу збройних сил Німеччини 3 липня 1940 р., де він заявив: «Росія повинна бути ліквідована. Термін — весна 1941 р.».

Однак Арутюнов виправдовує позицію Гітлера тим, що цю його заяву було зроблено майже через рік після промови Сталіна на Політбюро ЦК 19 серпня 1939 р. Інакше кажучи, Гітлер, знаючи про наміри Сталіна радянізувати Німеччину, робив усе можливе для того, щоб випередити та ліквідувати його як головного супротивника в боротьбі за світове панування. Арутюнов вважає, що Сталін готувався до війни з Німеччиною, однак, на відміну від Гітлера, планував вступити в вирішальну сутичку з ним у влучний для себе момент, з використанням військової стратегії, раніше невідомої військовій науці, й спростовує докази тих, хто обстоює думку про те, що Сталін напередодні війни робив усе можливе, аби запобігти військовому зіткненню з фашистською Німеччиною.

На підтвердження своїх аргументів, автор наводить цитату з книги «Начальный период войны», опублікованої в 1974 р. під редакцією начальника Академії Генштабу генерала С. П. Іванова, де вперше було визнано, що «німецько-фашистському командуванню буквально в останні два тижні перед війною вдалося випередити наші війська» [11, с. 232], а також висловлювання маршала Василевського: «У середині квітня 1940 р. я включився у відповідальну роботу Генерального штабу — роботу над планом з відсічі можливої агресії... Працювали ми дружно та напружено. Оперплан займав у ті місяці всі наші думки. Найбільш імовірним та головним ворогом у ньому називалася гітлерівська Німеччина» [1, с. 355].

Однак, на відміну від позиції В. Суворова, який стверджує у «Ледоколі», що «Сталін готувався вдарити першим, тобто здійснити агресію проти Німеччини, але Гітлер завдав удару на випередження й усі плани Сталіна порушив» [15, с. 355], А. Арутюнов вважає, що, провокуючи війну з Німеччиною, Сталін створював у Гітлера й німецького командування хибне уявлення про те, що буцімто радянські війська готуються до нападу на Німеччину. Розгортаючи Червону Армію, передислоковуючи військові з'єднання зі сходу на захід, Сталін намагався примусити Гітлера першим завдати удару

по Радянському Союзу. Причому для Сталіна важливішим був кінцевий результат — на це було розраховано його воєнно-політичну стратегію, а якою ціною його буде досягнуто, для Сталіна значення не мало. Сталін чудово розумів, що, ставши жертвою Гітлера, він автоматично забезпечує й створення антигітлерівської коаліції, військову, економічну й політичну підтримку з боку США й Англії.

Таку саму думку висловлює відомий військовий історик Б. Соколов у книзі «Красный Колосс. Почему победила Красная Армия?»: «Справжня кількість жертв в Армії та серед населення Сталіна не турбувала. Важливим для нього був результат, а яким чином його буде досягнуто, не мало ніякого значення». Наміри Сталіна спровокувати війну Б. Соколов пояснює його конкретними діями в серпні 1939 р.: «Сталін уклав договір про ненапад з Німеччиною з єдиною метою: спровокувати Другу Світову війну Гітлера з західними союзниками. Сталін не був такою наївною людиною, щоб вважати, нібито Гітлер просто так підписує з ним договір про ненапад, більше того, віддає Радянському Союзу кілька європейських країн, зокрема й значну частину Польщі (51% території). Він чудово розумів, що після укладання договору про ненапад майже одночасно Німеччина розпочне воєнні дії проти Польщі, що призведе до початку Другої Світової війни» [12, с. 39]. Автор впевнений у тому, що в Сталіна був шанс або відвернути Другу Світову війну, або забезпечити швидку поразку Німеччини, якби Сталін дав згоду на союз з Англією та Францією влітку 1939 р.

За таких обставин Гітлер навряд чи вирішив би напасти на Польщу, й Друга Світова війна скоріше за все не розпочалася б.

Проте Сталін не збирався відвертати війну, навпаки, він прагнув у її результаті розширити свою владу, принаймні на Європейському континенті. Сталін розраховував на те, що після нападу Німеччини на Польщу Радянський Союз деякий час залишатиметься нейтральним, а згодом вступить у війну з Німеччиною, причому в зручний для себе час.

Відомі російські історики М. Солонін, М. Мельтюхов, А. Осокін, І. Пихалов та інші на основі аналізу архівних матеріалів, численних документів підтверджують факт намірів Сталіна спровокувати Гітлера до розв'язання війни.

М. Мельтюхов, А. Осокін, І. Пихалов у роботі «Трагедия 1941. Причины катастрофы» зазначають: «Сталін прагнув до того, щоб

дочекатися зосередження ворога. Якщо дочекатися не вийде, доведеться бити самому. Але це було не так вигідно Сталіну, як розрахований контрудар» [9, с. 242].

В іншій роботі «Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939—1941», опублікованій у 2000 р., спираючись на значну кількість документів, відомий російський історик М. І. Мельтюхов стверджує, що «зміст радянських оперативних планів, директивних ідеологічних документів ЦК ВКП(б) та військової пропаганди поряд з даними про безпосередню військову підготовку Червоної Армії до наступу недвозначно свідчить про наміри Радянського керівництва здійснити влітку 1941 р. напад на Німеччину... Доступні нині джерела показують, що повне зосередження та розгортання Червоної Армії на Західному театрі воєнних дій мало завершитися до 15 липня 1941 р., тому ця дата може слугувати нижнім кордоном у пошуках точної відповіді на питання про термін радянського нападу на Німеччину, який готувався» [10, с. 499].

Марк Солонін, розглядаючи причини початку Другої Світової війни, на основі глибокого аналізу документальних даних, а також науково-історичної літератури спростовує стале уявлення про те, що Сталін не мав ніякого відношення до розв'язання війни. Він у праці «Бочка и обручи, или когда началась Великая Отечественная война» констатує: «Найявні документи неспростовно свідчать про те, що прихована мобілізація та стратегічне розгортання збройних сил Радянського Союзу почалося до, а не після перших гарматних залпів на кордоні. Останні передвоєнні плани прикриття мобілізації та розгортання військ західних округів було опубліковано тільки через півстоліття після їх прийняття. Але ж війська зосереджуються та розгортаються для чогось, для проведення якихось операцій, а не просто для того, щоб створити зайві проблеми з необхідністю їхнього прикриття. Відповідно, й плани прикриття були тільки часткою певного, таємного і до сьогодні, Великого Плану. Хай там як, Червона Армія готувалася до війни, причому до такої війни, яка повинна була початися найближчим часом» [13, с. 11]. Як бачимо, М. Солонін поділяє погляд В. Суворова, викладений у його книзі «День М» про те, що саме Сталін розпочав підготовку до війни та спровокував Гітлера діяти першим.

Відомий російський історик В. Дашичев, аналізуючи причини початку Другої Світової війни, основну провину за її розв'язання також покладає на Сталіна та керівництво СРСР. А саме: укладення

пакту Молотова-Ріббентропа він вважає головним проявом експансіоністських планів Сталіна. В. Дашичев припускає, що однією з головних цілей Сталіна під час підписання пакту про ненапад було «дати Гітлеру свободу рук на Заході»: «Нехай його вермахт зав'язне на лінії Мажино. А коли сторони послаблять одна одну, Радянський Союз виявиться спроможним і надалі виконувати свою месіанську роль у розширенні радянського панування в Європі». Стосовно виправдовування пакту Молотова-Ріббентропа укладенням Мюнхенської угоди 1938 р., Дашичев зазначає, що «ні Франція, ані Англія не мали ніякого бажання воювати з Німеччиною самостійно без третьої стратегічної ланки — Росії. Вступати у війну через Судети обом державам не давав змоги глибокий політичний та ідеологічний розкол між державами, які були покликані протистояти нацистській експансії». На глибоке переконання Дашичева, у 1939 р., після окупації Гітлером Чехословаччини, «ні про який союз між Англією, Францією та Німеччиною, який був би спрямований проти Радянського Союзу, не могло йтися. Навпаки, Англія та Франція були відкриті для союзу з Росією, і Сталіну нічого не варто було простягнути їм руку, щоб цей союз виник та став на заваді Гітлеру до розв'язання Другої Світової війни» [4].

Відомий український учений В. Косик у статті «Україна і Німеччина у Другій Світовій війні», оперуючи документами, на багатому джерельному матеріалі переконливо доводить, що саме підписання пакту Молотова-Ріббентропа відкрило шлях до Другої Світової війни. В. Косик наводить багато фактичних, документальних та архівних матеріалів, що демонструють обопільну заінтересованість Гітлера й Сталіна в початку Другої Світової війни для досягнення своїх цілей — світового панування Гітлером та утвердження комуністичної ідеології в усьому світі Сталінін [6, с. 60—80].

Тезу про зв'язок радянсько-німецького пакту й Мюнхенської угоди обстоює також політичний оглядач РІА «Новости» В. Литовкін, хоча при цьому робить протилежний висновок: «Можна скільки завгодно дорікати радянському уряду за пакт Молотова-Ріббентропа, який поділив землі деяких східноєвропейських країн між Німеччиною та СРСР... Але все ж не треба забувати, хто саме перед 1939 р. почав цей “розподіл континенту”, хто першим став “здавати суверенні європейські держави”, щоб умаслити фашистського агресора та окупанта. А зробили це 29 вересня 1938 р. в Мюнхені глава французького уряду Даладье та глава уряду Великої Британії Чемберлен. Приймали

їхній щедрий подарунок сам фюрер — Адольф Гітлер — та його найближчий італійський друг і соратник Беніто Муссоліні» [8].

Таку саму позицію обстоюють дипломат у відставці В. Фалін, історики Н. Нарочницька, В. Галін, В. Литвиненко.

Зокрема, В. Галін вважає головною причиною початку Другої Світової війни вороже ставлення Англії, Франції та Польщі до Радянського Союзу. Укладення Англією, Францією та Німеччиною Мюнхенської угоди у вересні 1938 р. він розглядає як першопричину світової трагедії, яка розв'язала руки Гітлеру для здійснення його планів щодо світового панування. Стосовно радянсько-німецьких домовленостей восени 1939 р. В. Галін стверджує, що це була природна реакція з боку Сталіна на дії країн Західної демократії, яка мала на меті одну ціль: гарантувати безпеку для СРСР і відтягнути початок війни на якомога довший термін.

Піддаючи нищівній критиці дії Англії та Франції напередодні війни, В. Галін зазначає, що пакт Молотова-Ріббентропа відвернув можливість підписання «нового Мюнхена»: «Новий Мюнхен був не тільки можливим, він був логічним наслідком усєї англо-французької політики міжвоєнного періоду. Крім того, “новий Мюнхен” мав не стільки відвести загрозу війни від Парижа та Лондона, скільки зробити Німеччину англо-французьким зняряддям війни проти Радянського Союзу... Захід буквально виростив гітлерівську Німеччину, розраховуючи, що вона стане його bastionом проти СРСР. Прийдешня світова війна трактувалася як “війна цивілізацій”» [2, с. 222—223].

При цьому В. Галін ніяк не згадує слів, промовлених Сталіним на закритому засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) 19 серпня 1939 р., де однозначно було взято курс на зближення з Гітлером і відмови Англії та Франції у створенні системи колективної безпеки в Європі влітку 1939 р.: «Ми повинні прийняти німецьку пропозицію і тактовно відправити назад англо-французьку місію». За визначенням самого Сталіна, «він свідомо не пішов на цей крок». Навпаки, Сталін розраховував, що пакт Молотова-Ріббентропа дасть йому можливість спровокувати Гітлера розпочати війну, принаймні проти Польщі. Тим самим він залишався осторонь подій і в очах світової спільноти здавався лідером країни, який робить усе можливе для забезпечення миру на європейському континенті.

Різко критикує В. Литвиненко оцінку причин початку Другої Світової війни (зокрема в роботах Б. Соколова, В. Суворова, Л. Млечіна,

М. Сванідзе, Б. Немцова, В. Дашичева, Г. Попова, Ю. Афанасьєва, Е. Радзінського та інших).

Зокрема, в роботі «Правда сталинської епохи» В. Литвиненко спростовує сам факт того, що Сталін є одним з головних винуватців розв'язання Другої Світової війни. Він вважає, що всі сучасні версії побудовано на підтасуванні та фальсифікації історії, тому вони не мають нічого спільного з об'єктивною істиною, факти, які не вписуються у версію агресивних намірів СРСР, або відкидаються, або взагалі перекручуються.

За твердженням Литвиненка, версію про превентивний характер війни з СРСР, окрім Йодля ніхто з генералів і найвищих керівників нацистської Німеччини на Нюрнберзькому процесі не згадував, тому що ця версія, навіть на їхню думку, була неправдоподібною. В. Литвиненко як доказ об'єктивності свого розуміння проблеми наводить висловлювання начальника розвідувального управління Генерального штабу сухопутних сил генерала Курта фон Тіппельскірха та фельдмаршала Еріха фон Манштейна: «Те, що Радянський Союз у найближчому майбутньому сам прагнутиме до збройного конфлікту з Німеччиною, уявлялося зовсім уже неймовірним з політичних та військових міркувань.... У Радянського Союзу не було причин відмовитися від політики, яка до цього часу давала йому змогу майже без застосування сили добиватися надзвичайних успіхів».

Спростовуючи версію В. Суворова про те, що таємна мобілізація в СРСР, проголошена Сталіним 19 серпня 1939 р., спонукала Гітлера завдати превентивного удару по Червоній Армії, В. Литвиненко наводить висловлювання Еріха фон Манштейна з книги «Втрачені перемоги»: «Більш за все буде відповідати істині твердження про те, що розгортання радянських військ, яке розпочалося з розгортання великих сил ще в період захоплення східної Польщі, Бессарабії та Прибалтики, було і розгортанням на будь-який випадок. 22 червня 1941 р. радянські війська були, безумовно, так глибоко ешелоновані, що при такому розташуванні вони були готові тільки для ведення оборони... Звичайно, влітку 1941 р. Сталін не став би ще воювати з Німеччиною» [7, с. 94—95].

В. Литвиненко категорично не погоджується з В. Суворовим і в тому, що саме Сталін розпочав переводити промисловість на воєнні потреби значно раніше, ніж Гітлер. Він вважає, що Суворов перекручує факти, і стверджує, що мілітаризація економіки Німеччини почалася майже одразу ж після приходу Гітлера до влади. На

підтвердження своїх слів В. Литвиненко цитує свідчення начальника військово-економічного штабу німецького імперського воєнного міністерства Георга Томаса: «Одразу після захоплення влади націонал-соціалістична держава реорганізувала всі галузі німецької економіки та повернула її на воєнні цілі» [15, с. 94—95].

На звинувачення В. Суворовим Радянського Союзу в агресивних намірах та небажанні Сталіна, який заявив, що СРСР захищатиме польську територію як свою власну, відвернути Другу Світову війну, В. Литвиненко зазначає, що Польща була ворожою державою, причому не менше, ніж Німеччина, та нагадує, що в той час Польща розраховувала на дружбу з Німеччиною, взявши участь у поділі Чехословаччини і, окупувачи Тушинську область, одночасно не приховувала своїх претензій на Радянську Україну й на вихід до Чорного моря, розчленування Росії лежало в основі польської політики.

Автор робить висновок: «Ну, і з якого дива радянське керівництво, якому були відомі наміри Польщі взяти участь у збройному поході проти СРСР, мало дбати про захист кордонів цього хижака?» [7, с. 97].

Про агресивні наміри Гітлера розв'язати Другу Світову війну докладно описано у фундаментальній роботі В. Ферстера «Протистояння фюреру. Трагедія керівника німецького генштабу 1933—1944 рр.». У цій праці, написаній на основі щоденників Людвіга Августа Бека, начальника Генштабу Вермахту 1933—1944 рр., наведено виступи Гітлера перед керівним складом Вермахту, де він вимагав від підлеглих готуватися до війни, мотивуючи необхідність у реалізації своїх планів потребою розширити життєвий простір для німецького народу [16, с. 51—66]. Гітлер 5 листопада 1937 р., виступаючи перед головами Вермахту — Бломбергом, Фригом, Редером, Герингом, виклав свою думку про політичну ситуацію та розкрив плани на майбутнє, назвавши їх «заповітом на випадок його смерті». Суть промови Гітлера полягала в такому: «Метою німецької політики є забезпечення, збереження та збільшення німецької народної маси, придушеної в Центральній Європі на вузькому просторі, як цільного ядра раси. Тож ідеться про проблему простору. Німецьке майбутнє залежить від розв'язання територіальної проблеми, що, звичайно, може зайняти певний час. Вирішення німецької проблеми можливе лише шляхом застосування сили» [16, с. 57]. Причому Гітлер планував розпочати воєнні дії вже у 1938 р. проти Чехословаччини, найпізніше у 1943 р. — проти СРСР.

Значну увагу причинам початку Другої Світової війни приділив у праці «Прибалтійський особливий...» Р. Іринархов. Він вказує на те, що Гітлер і Сталін були впевнені в неминучості війни між Німеччиною та СРСР, вважали це питанням часу і були переконані, що, рано чи пізно, вони зійдуться в смертельному двобої.

На відміну від інших авторів, Р. Іринархов вважає, що саме Гітлер розпочав підготовку до війни задовго до Сталіна. Вже 31 липня 1940 р. фюрер прийняв остаточне рішення про напад на СРСР. 9 серпня 1940 р. Генштаб Німеччини видав директиву про будівництво інженерних споруд на майбутньому театрі воєнних дій на Сході. 18 грудня 1940 р. Гітлер підписав директиву під № 21 про розгортання воєнних дій проти СРСР (план «Барбаросса»). Автор на доказ своїх міркувань наводить висловлювання К. Тіппельскірха, який вказував, що влітку 1940 р. думка про знищення СРСР остаточно утвердилась і стала складовою подальших воєнних планів Гітлера [5, с. 9—10].

Таким чином, аналіз сучасних досліджень щодо причин та винуватців початку Другої Світової війни свідчить, що ця проблема залишається актуальною і до сьогодні. Науковці переосмислюють минулі події і намагаються дати їм нову оцінку. Незважаючи на широкий спектр думок щодо початку Другої Світової війни, можна зробити висновок про те, що цю історичну проблему досі не вирішено. Ідеологічне протистояння заважає дослідникам дати правдиву та об'єктивну оцінку в питаннях: «Хто винен у розв'язанні Другої Світової війни?», «На кого покласти відповідальність за найбільшу трагедію людства у ХХ столітті?».

1. Арутюнов А. Ленин. Красный якобинец : в 2 т. / Арутюнов А. — М. : Вече. — Т. 2. — 2003. — 479 с.
2. Галин В. Ответный сталинский удар / Галин В. — М. : Алгоритм, 2008. — 272 с.
3. Гланц Д. Колосс поверженный. Красная Армия в 1941 году / Гланц Д. — М. : Яуза, ЭКСМО, 2008. — 554 с.
4. Дашичев В. Между Молотовым и Риббентропом. Советско-германский пакт 1939 года утвердил не границы государства, а линии фронтов / В. Дашичев // Новая газета. — 2005. — 28 марта.
5. Иринархов Р. Прибалтийский особый... / Иринархов Р. — Минск : Харвест, 2004. — 544 с.
6. Косик В. Украина і Німеччина у Другій світовій війні / Косик В. — Париж — Нью-Йорк — Львів, 1993. — 659 с.

7. Литвиненко В. Правда сталинской эпохи / Литвиненко В. — М. : Алгоритм, 2008.— 256 с.
8. Литовкин В. Соломинка и бревно / В. Литовкин // РИА «Новости». — 2005. — 30 июня : [Электронный ресурс] : Режим доступа : <http://www.rian.ru/authors/20050630/4081859.html>.
9. Мельтюхов М. Трагедия 1941. Причины катастрофы / Мельтюхов М., Осокин А., Пыхалов И. — М. : Яуза, ЭКСМО, 2007. — 461 с.
10. Мельтюхов М. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939—1941 / Мельтюхов М. — М. : Вече, 2000. — 608 с.
11. Начальный период войны / под ред. С. П. Иванова. — М. : Воениздат, 1974. — 357 с.
12. Соколов Б. Красный колосс. Почему победила Красная Армия? / Соколов Б. — М. : Яуза, ЭКСМО, 2007. — 352 с.
13. Солонин М. Бочка и обручи, или когда началась Великая Отечественная война / Солонин М. — Дрогобыч : Відродження, 2004. — 448 с.
14. Суворов В. День «М»: Когда началась Вторая мировая война? / Суворов В. — Харьков : Фолио, АСТ, 2003. — 319 с.
15. Суворов В. Ледокол: Кто начал Вторую мировую войну / В. Суворов. — М. : АСТ, 2009. — 350 с.
16. Ферстер В. Противостояние фюреру. Трагедия руководителя немецкого Генштаба 1933—1944 / Ферстер В. — М. : Центрполиграф, 2008. — 255 с.

Г. В. Лупаренко

УДК: 621

ВПЛИВ ШВЕДСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ НА РОЗВИТОК КОНСТРУКЦІЇ РАДЯНСЬКОГО ТРАКТОРА

Представлено характеристики шведського машинобудування та інженерної думки і висвітлено їхній вплив на становлення тракторобудування в СРСР. Робиться спроба пояснити, чому саме на Швецію у відповідних галузях значною мірою орієнтувався Радянський Союз.

В статье дана характеристика шведского машиностроения и инженерной мысли и рассмотрено их влияние на становление